

Nieletni pozbawieni wolności na podstawie prawa karnego

*Wyciąg z 24. Raportu Ogólnego CPT,
opublikowanego w 2015 r.*

1. Wstępne uwagi

96. W 1998 r., w swoim 9. Raporcie Ogólnym, CPT ustanowił kryteria, które kierują jego pracą podczas wizytowania miejsc, w których są osadzeni „nieletni” (tj. osoby poniżej 18 roku życia ¹) pozbawieni wolności. W szczególności określił kilka gwarancji, które powinny przysługiwać wszystkim nieletnim pozbawionym wolności na mocy prawa karnego oraz warunki, jakim powinny odpowiadać placówki detencyjne przeznaczone dla nieletnich. Komitet uważa, iż nadszedł czas zrewidowania tych standardów w oparciu o doświadczenia z jego wizyt odbywanych po 1998 r. i biorąc pod uwagę zmiany zarówno na poziomie europejskim, jak i światowym, koncentrując się, na tym etapie, na kwestii pozbawienia wolności nieletnich w kontekście prawa karnego.

Na wstępie Komitet ponownie stwierdza, że jego normy powinny być postrzegane jako uzupełniające wobec tych określonych w instrumentach międzynarodowych, w szczególności w Konwencji Narodów Zjednoczonych o prawach dziecka 1989 i Zaleceniu CM/Rec (2008) 11 Komitetu Ministrów Rady Europy dla państw członkowskich w sprawie europejskich reguł dla młodocianych przestępców objętych sankcjami lub środkami alternatywnym („Europejskie reguły dla młodocianych przestępców”), które zawierają szczegółowy zestaw zasad traktowania nieletnich sprawców w Europie.² Komitet zgadza się całkowicie z kardynalnymi zasadami zawartymi w Artykułach 3 i 37. b Konwencji o prawach dziecka oraz w Regułach 5 i 10 Europejskich Reguł dla młodocianych przestępców, a mianowicie, że we wszystkich działaniach dotyczących nieletnich, należy w pierwszym rzędzie mieć na względzie ich najlepszy interes oraz że pozbawienie wolności powinno być stosowane wobec nich tylko, jako środek ostateczny i na możliwe najkrótszy czas.

¹ W większości państw członkowskich Rady Europy minimalny wiek odpowiedzialności karnej jest ustalany na poziomie 14 lub 15 lat, jedynie w kilku krajach minimalny wiek waha się od 8 do 13 lat.

² Zobacz także Wzorcowe reguły minimum Narodów Zjednoczonych dotyczące wymiaru sprawiedliwości wobec nieletnich („reguły pekińskie”) z 1985 r., Reguły Narodów Zjednoczonych dotyczące ochrony nieletnich pozbawionych wolności („reguły hawańskie”) z 1990 r., Wytoczne Narodów Zjednoczonych dotyczące zapobiegania przestępczości nieletnich („Wytoczne z Rijadu”) z 1990 r. oraz wytyczne Komitetu Ministrów Rady Europy w sprawie wymiaru sprawiedliwości przyjaznego dzieciom z 2010 r.

2. Nieletni osadzeni w areszcie policyjnym

97. Mając na uwadze swój prewencyjny mandat, priorytetem Komitetu podczas wizyt jest dążenie do ustalenia, czy nieletni pozbawieni wolności są poddawani złemu traktowaniu. Niestety, celowe złe traktowanie nieletnich przez funkcjonariuszy organów ścigania w żaden sposób nie zostało wyeliminowane i pozostaje prawdziwym problemem w wielu krajach europejskich. Delegacje CPT nadal otrzymują wiele wiarygodnych informacji o zarzutach od zatrzymanych nieletnich na ich złe traktowanie. Zarzuty często dotyczą kopania, uderzeń lub ciosów pałką w czasie zatrzymania (nawet po tym, gdy nieletni był już pod kontrolą), podczas transportu lub późniejszego przesłuchania w instytucjach organów ścigania. Nie jest również rzadkością, że nieletni są ofiarami gróźb lub obelg słownych (w tym o charakterze rasistowskim), podczas przebywania w rękach agend organów ścigania.

98. W okresie bezpośrednio po zatrzymaniu, osoba zatrzymana jest najbardziej narażona na złe traktowanie. Dlatego też Komitet opowiada się za trzema podstawowymi gwarancjami (tj. prawem zatrzymanych do zawiadomienia bliskich krewnych lub innej osoby o ich zatrzymaniu oraz prawem do dostępu do adwokata i lekarza), które powinny mieć zastosowanie od samego początku pozbawienia wolności (tj. od chwili, gdy dana osoba po raz pierwszy jest zobligowana do pozostania w instytucji organów ścigania). Komitet uważa, że nieletni znajdujący się w pieczy policyjnej, ze względu na swoją szczególną podatność na złe traktowanie, powinni zawsze korzystać z następujących dodatkowych zabezpieczeń przed złym traktowaniem:

- funkcjonariusze organów ścigania powinni być formalnie zobowiązani do zapewnienia, że krewny lub inna osoba dorosła, do której nieletni ma zaufanie, zostanie powiadomiona o tym, że został on zatrzymany (niezależnie od tego, czy nieletni tego zażąda);
- zatrzymany nieletni nigdy nie powinien zostać poddany przesłuchaniu, czy też nie powinno się żądać od niego żadnych oświadczeń, czy też podpisywania jakiegokolwiek dokumentu dotyczącego czynu, o popełnienie którego jest podejrzany(a) bez obecności adwokata i zasadniczo zaufanej osoby dorosłej (opcja „nie chce skorzystać z adwokata” nie powinna być stosowana wobec nieletnich);
- aresztowanym nieletnim, powinno się wręczać informację na piśmie zawierającą powyższe gwarancje bezpośrednio po ich przybyciu do placówki organów ścigania. Informacja ta powinna być sporządzona w przyjaznym dziecku formacie, napisana w prosty i jasny sposób oraz dostępna w wielu językach. Należy zwrócić szczególną uwagę, by mieć pewność, że nieletni w pełni zrozumiał informację.

99. CPT uważa, że nikt nie powinien być przetrzymywany w placówce organów ścigania przez dłuższy czas, ponieważ zazwyczaj takie placówki nie mają odpowiednich warunków i właściwego systemu. Ponadto, jak pokazało doświadczenie, osoby przebywające w areszcie policyjnym są bardziej podatne na łamanie ich praw i często bardziej narażone na tortury, czy inne formy złego traktowania. Z powyższego wynika, że należy dołożyć większych starań, aby zatrzymanie nieletnich w instytucjach organów ścigania ograniczyć do minimum. W niektórych krajach nieletni są przetrzymywani w aresztach policyjnych przez okres 10 dni lub dłużej; takie praktyki są nie do zaakceptowania. CPT uważa, że zasadniczo, nieletni nie powinni być przetrzymywani w placówkach organów ścigania dłużej niż przez 24 godziny. Ponadto należy dołożyć wszelkich starań, aby unikać umieszczania nieletnich w celach aresztów policyjnych, ale raczej umieszczać ich w przyjaznym im środowisku. W tym celu byłoby wysoce pożądane, aby powstały oddzielne jednostki policyjne do spraw nieletnich, tak aby nieletni mogli być, jak najszybciej wyodrębnieni z ogólnej populacji osób przebywających w areszcie policyjnym i osadzeni w wyspecjalizowanej placówce.

Niestety, Komitet w dalszym ciągu stwierdza, że nieletni są osadzani w areszcie policyjnym w celach razem z dorosłymi. Taki stan rzeczy jest niedopuszczalny. Podatność nieletnich na łamanie ich praw oznacza, że zasadniczo powinni być oni osadzeni oddzielnie od dorosłych.

100. Ponadto funkcjonariusze organów ścigania, którzy często lub wyłącznie zajmują się nieletnimi lub którzy są przede wszystkim zaangażowani w zapobieganie przestępczości nieletnich powinni otrzymywać specjalistyczne szkolenie wstępne i ustawiczne.

3. Placówki pozbawienia wolności dla nieletnich

a. wprowadzenie

101. Komitet od dawna opowiadał się za tym, by wszyscy zatrzymani nieletni, którzy są podejrzani o popełnienie przestępstwa lub zostali za nie skazani, byli osadzani w ośrodkach przeznaczonych specjalnie dla osób w tym wieku, oferujących środowisko i reżymy niezwiązane z więzieniem, a dostosowane do ich potrzeb i obsadzone kadrowo przez pracowników przeszkolonych w kontaktach z młodymi ludźmi. Niestety w wielu krajach Rady Europy sytuacja nadal jest daleka od tej wizji. Został osiągnięty postęp w zapewnieniu, by nieletni, którzy zostali osadzeni w więzieniu nie przebywali razem z dorosłymi, tylko w oddziałach dla nieletnich. Jednakże nadal zbyt często oddziały te dysponują zarówno słabymi warunkami materialnymi, a także z powodu braku właściwie przeszkolonego personelu, osadzeni nieletni są objęci zubożonym reżymem, a wsparcie i nadzór również są nieodpowiednie. Oznacza to, że nieletni nie korzystają z celowych zajęć i szkoleń w zakresie umiejętności życiowych, które są korzystne dla reintegracji społecznej po zwolnieniu.

Z drugiej strony, Komitet odwiedził kilka zakładów dla nieletnich w kilku krajach, które są rzeczywiście skoncentrowane na nieletnich i oparte na koncepcji oddziałów mieszkalnych. Placówki te składają się z niewielkich jednostek, z dobrą obsadą kadrową, każda z nich zawiera pewną liczbę pojedynczych pokoi (zwykle nie więcej niż 10), jak również przestrzeń wspólną. Nieletni mają zapewnione liczne celowe aktywności przez cały dzień, a personel promuje poczucie wspólnoty w danej jednostce. CPT uważa, że ten typ placówek jest wzorem dla instytucji, w których osadzeni są nieletni we wszystkich krajach europejskich.

102. Jak wskazano powyżej, nieletni (czy to tymczasowo aresztowani, czy skazani) co do zasady nie powinni być osadzani w placówkach dla dorosłych, ale w ośrodkach przygotowanych specjalnie dla ich grupy wiekowej. CPT uważa, że kiedy, wyjątkowo, nieletni są osadzani w więzieniach dla dorosłych, to powinni być zawsze zakwaterowani oddzielnie od nich, w odrębnej jednostce. Ponadto dorośli więźniowie nie powinni mieć dostępu do jednostki dla nieletnich. To powiedziawszy, Komitet uznaje, że mogą istnieć argumenty na korzyść udziału nieletnich w aktywnościach poza celą wraz z dorosłymi osadzonymi, pod rygorystycznym warunkiem odpowiedniego nadzoru przez personel. Takie sytuacje mają miejsce np. wtedy, gdy w placówce znajduje się tylko jeden nieletni, bądź jest ich bardzo niewielu i trzeba podjąć kroki, by zapobiec faktycznej izolacji takich nieletnich.

103. Nieletni pozbawieni wolności na podstawie prawa karnego nie powinni, co do zasady, przebywać razem z nieletnimi pozbawionymi wolności na innych podstawach. Nieletni płci męskiej i żeńskiej umieszczeni w tej samej instytucji, powinni być zakwaterowani w oddzielnych jednostkach, chociaż mogą się zbierać w ciągu dnia w celu uczestniczenia w zorganizowanych zajęciach pod właściwym nadzorem. Szczególną uwagę należy zwrócić na rozlokowanie nieletnich należących do różnych grup wiekowych w celu uwzględnienia ich potrzeb w możliwie najlepszy sposób. Należy również podjąć właściwe środki, by zapewnić odpowiednie oddzielenie tych grup wiekowych w celu zapobieżenia niepożądanemu wpływowi, dominacji i nadużyciom.

Europejskie Reguły dla młodocianych przestępców stanowią, że młodzi dorośli sprawcy mogą, gdy jest to właściwe, być traktowani, jak nieletni i procedowani w taki sposób. Praktyka ta może być korzystna dla młodych osób, których dotyczy, ale wymaga ona ostrożnego zarządzania, by zapobiec pojawieniu się negatywnego zachowania. W tym względzie CPT uważa, że każdą sprawę należy oceniać z osobna przed podjęciem decyzji, czy przeniesienie do placówki dla dorosłych po uzyskaniu pełnoletności (tj. ukończenia 18 lat), jest właściwe w przypadku konkretnego osadzonego, biorąc pod uwagę okres, jaki mu/jej pozostał do odbycia kary, osiągnięcia dojrzałości, jego/jej wpływ na innych nieletnich osadzonych, czy inne czynniki mające znaczenie.

b. warunki materialne

104. Dobrze zaprojektowana placówka detencyjna dla nieletnich powinna zapewniać pozytywne i spersonalizowane warunki osadzenia dla młodych osób, szanujące ich godność i prywatność. Wszystkie pokoje powinny być odpowiednio umeblowane i posiadać dobry dostęp do naturalnego światła oraz właściwą wentylację.

Standardowo nieletni powinni być zakwaterowani w pojedynczych sypialniach; a w przypadku zakwaterowania we wspólnej sypialni powinny zostać przedstawione powody wyjaśniające dlaczego jest to w najlepszym interesie nieletniego. Przed umieszczeniem we wspólnej sypialni nieletni powinni być konsultowani i powinni mieć możliwość zdecydowania z kim chcieliby mieszkać.

Należy uczynić wszystko, aby unikać umieszczania nieletnich w dużych sypialniach, gdyż, jak pokazuje doświadczenie CPT naraża to nieletnich na znacznie większe ryzyko przemocy i wykorzystywania. W istocie, duże sypialnie powinny zostać zlikwidowane.

105. Ponadto nieletni powinni mieć łatwy dostęp do urządzeń sanitarnych, które są higieniczne i szanują prywatność. W szczególności należy zwrócić uwagę na zapewnienie, by osoby nieletnie płci żeńskiej miały zapewniony łatwy dostęp do urządzeń sanitarnych i łazienek, jak również do artykułów higienicznych, jak podpaski.

106. Nieletni sprawcy powinni mieć możliwość noszenia swoich własnych ubrań, gdy jest to stosowne. Tym, którzy nie mają własnych, odpowiednich ubrań, placówka powinna zapewnić odzież niebędącą uniformem.

c. reżim

107. Chociaż brak zajęć jest szkodliwy dla każdego osadzonego, to jest on szkodliwy zwłaszcza dla nieletnich, którzy mają szczególną potrzebę aktywności fizycznej i stymulacji intelektualnej. Nieletnim osadzonym powinno się zapewnić całodzienny program edukacyjny, sportowy, w zakresie szkolenia zawodowego, rekreacji i inne działania poza celą.

108. Ćwiczenia fizyczne powinny stanowić ważną część dziennego programu dla nieletnich. Wszystkim nieletnim powinno się pozwolić na regularne ćwiczenia, przez co najmniej dwie godziny dziennie, z których przynajmniej jedna godzina powinna być na świeżym powietrzu, a najlepiej znacznie dłużej. Zewnętrzne dziedzińce do ćwiczeń powinny być przestronne i odpowiednio wyposażone, aby dać nieletnim realną szansę do wysiłku fizycznego (np. do uprawiania sportu); powinny też być wyposażone w ochronę na wypadek niepogody.

109. Przy przyjmowaniu do placówki należy opracować indywidualny plan dla każdej osoby, określający cele, ramy czasowe i środki, za pomocą których te cele powinny zostać osiągnięte, dla jak najlepszego wykorzystania czasu, jaki dany nieletni ma spędzić w ośrodku, by rozwinąć umiejętności i kompetencje, które pomogą mu/jej w reintegracji ze społeczeństwem.

110. Oferta edukacyjna i w zakresie szkolenia zawodowego powinna być taka sama, jak na wolności, realizowana przez zawodowych nauczycieli/trenerów, a osadzeni nieletni powinni otrzymywać takie same typy dyplomów, czy świadectw (po ukończeniu swojej edukacji z wynikiem pozytywnym), jak nieletni uczęszczający do placówek edukacyjnych na wolności. Należy podjąć działania w celu uniknięcia tego, by na świadectwach ukończenia szkoły były jakiegokolwiek ślady związku nieletniego z instytucją penitencjarną. Biorąc pod uwagę szczególnie trudną przeszłość wielu nieletnich, należy podjąć starania w celu zachęcenia ich i zmotywowania do uczestniczenia w zajęciach edukacyjnych/kształcenia zawodowego oraz do udziału w warsztatach, gdzie mogą zdobyć umiejętności, które pomogą im w życiu po zwolnieniu. W wielu krajach CPT zaobserwował praktykę szkolenia nieletnich w obsłudze komputera (w tym Internetu) i/lub pozwalanie wybranym osadzonym na uczęszczanie do szkół w środowisku zewnętrznym. Należy zachęcać do takich praktyk.

111. CPT chciałby również podkreślić, że w żadnych okolicznościach nieletnie kobiety nie powinny otrzymywać mniejszej opieki, ochrony, pomocy i mniejszego zakresu szkoleń niż nieletni mężczyźni, pomimo faktu, że jest ich znacznie mniej oraz że placówki są niemal zawsze przystosowane do przyjmowania osadzonych płci męskiej. W razie konieczności należy podjąć dodatkowe środki w celu zapewnienia równego traktowania.

112. W różnych wizytowanych placówkach CPT zaobserwował istnienie zróżnicowanego, opartego na zachętach systemu, w którym nieletni, którzy współpracują i dobrze się zachowują, są nagradzani, a osadzeni, którzy źle się zachowują, są degradowani i poddawani różnym ograniczeniom. W opinii CPT podejście oparte na ocenie zachowania może być korzystne w zachęcaniu nieletnich osadzonych do przestrzegania reguł współżycia w grupie i realizowania konstruktywnych ścieżek samorozwoju. Jednakże wycofanie zachęt z powodu nieprzestrzegania zasad może bardzo szybko osiągnąć poziom ich pozbawienia, co jest niezgodne z minimalnymi warunkami. W szczególności należy podjąć kroki w celu uniknięcia tego, by dani nieletni byli poddawani reżimowi, który jest podobny do umieszczenia w izolacji. Ponadto powinny istnieć formalne i przejrzyste procedury mające na celu uniknięcie postrzegania „środków edukacyjnych”, jako arbitralnych.

d. opieka zdrowotna

113. Badając kwestię świadczeń z zakresu opieki zdrowotnej w więzieniach CPT kierował się w swojej pracy licznymi ogólnymi kryteriami (dostęp do lekarza; równoważność opieki; zgoda pacjenta i poufność; prewencyjna opieka zdrowotna; niezależność zawodowa i kompetencje zawodowe). Ponadto w swoim 23. Raporcie Ogólnym, Komitet ustanowił swoje szczegółowe standardy dotyczące roli świadczeń więziennej służby zdrowia w zapobieganiu złemu traktowaniu (zwłaszcza poprzez systematyczne dokumentowanie uszkodzeń ciała i informowanie właściwych władz). Naturalnie wszystkie wyżej wymienione standardy w równym stopniu odnoszą się do placówek dla nieletnich.

114. To powiedziawszy CPT zawsze zwraca szczególną uwagę na kwestie specjalnych potrzeb medycznych nieletnich pozbawionych wolności. Szczególnie ważne jest, by świadczenia z zakresu opieki zdrowotnej dla nieletnich stanowiły integralną część multidyscyplinarnego (medyczno-psychologiczno-socjalnego) programu opieki. Oznacza to, między innymi, że po przyjęciu do placówki wszyscy nieletni powinni korzystać z wszechstronnej i indywidualnej oceny potrzeb medycznych, psychologicznych i socjalnych oraz że zawsze istnieje bliska koordynacja pomiędzy pracą zespołu opieki zdrowotnej placówki (lekarze, pielęgniarki, psychologowie, etc.) i innym personelem, w tym z wyspecjalizowanymi wychowawcami, pracownikami socjalnymi i nauczycielami, którzy mają regularny kontakt z osadzonymi. Celem współpracy powinno być zapewnienie, że opieka zdrowotna dla nieletnich stanowi część niewidzialnej sieci wsparcia i terapii.

115. Ze wszystkimi nieletnimi należy przeprowadzić odpowiedni wywiad i muszą oni zostać przebadani przez lekarza lub wykwalifikowaną pielęgniarkę, która złoży sprawozdanie lekarzowi, jak najszybciej po przyjęciu do placówki; najlepiej w dniu przyjazdu. Jeśli takie badanie zostało odpowiednio przeprowadzone po przyjęciu do placówki, to powinno umożliwić służbom opieki zdrowotnej tej placówki zidentyfikowanie młodych osób z potencjalnymi problemami zdrowotnymi (np. uzależnienie od narkotyków, wykorzystywanie seksualne i skłonności samobójcze). Zidentyfikowanie takich problemów na wystarczająco wczesnym stadium ułatwi podjęcie skutecznych działań prewencyjnych w ramach medyczno-psychologiczno-socjalnego programu opieki placówki.

116. Powszechnie wiadomo że pozbawieni wolności nieletni mają tendencję do ryzykownych zachowań, zwłaszcza jeśli chodzi o narkotyki, alkohol i praktyki seksualne oraz że są bardziej skłonni do samouszkodzeń. W konsekwencji w każdej placówce dla nieletnich, powinna istnieć wszechstronna strategia radzenia sobie z nadużywaniem substancji (w tym profilaktyka i leczenie) oraz obejmująca zapobieganie samookaleczeniom i samobójstwom. Innym ważnym elementem programu prewencyjnej opieki zdrowotnej jest zapewnienie edukacji w zakresie chorób zakaźnych. Nieletni z problemami psychicznymi powinni być pod opieką psychiatrów i psychologów wyspecjalizowanych w zakresie zdrowia psychicznego dzieci i młodzieży.

117. Szczególną uwagę należy zawsze zwracać na potrzeby z zakresu opieki zdrowotnej nieletnich kobiet: należy zapewnić im dostęp do ginekologów i edukacji w zakresie kobiecego zdrowia. Nieletnie dziewczęta w ciąży i nieletnie matki pozbawione wolności powinny otrzymywać odpowiednie wsparcie i opiekę medyczną; jak dalece to możliwe, należy stosować alternatywy wobec pozbawienia wolności. W tym względzie właściwe standardy dotyczące kobiet pozbawionych wolności, wypracowane przez CPT w jego 10. Raporcie Ogólnym mają takie samo zastosowanie do nieletnich płci żeńskiej pozbawionych wolności.³

118. Personel opieki zdrowotnej powinien również odgrywać aktywną rolę w monitorowaniu jakości i ilości jedzenia. Stan odżywienia nieletnich powinien być oceniany poprzez, między innymi, sporządzanie wykresu wzrostu, dla tych nieletnich, którzy nadal znajdują się w fazie wzrostu.

e. kwestie obsady kadrowej

119. Opieka nad nieletnimi pozbawionymi wolności jest szczególnie wymagającym zadaniem. Należy wziąć pod uwagę, że wielu z nich doznało przemocy fizycznej, seksualnej, czy psychicznej. Personel powołany do wykonywania tego zadania powinien być starannie dobrany pod względem dojrzałości osobistej, rzetelności zawodowej i zdolności do radzenia sobie z wyzwaniem związanymi z pracą – i zagwarantowania dobrostanu – tej grupie wiekowej. W szczególności należy podjąć kroki w celu zapewnienia regularnej obecności wyspecjalizowanych wychowawców, psychologów i pracowników socjalnych w ośrodkach pozbawienia wolności dla osób nieletnich. Powinni być oni zaangażowani w pracę z młodymi ludźmi i zdolni do dawania im wskazówek i motywowania ich. Mając na względzie unikanie środowiska podobnego do więziennego, personel pracujący w bezpośrednim kontakcie z nieletnimi, nie powinien co do zasady nosić pałek, sprayów obezwładniających, czy też innych środków przymusu. Zaobserwowana przez CPT w wielu ośrodkach dla nieletnich praktyka nienoszenia przez personel więziennych uniformów jest godna polecenia. Mieszany personel, złożony z pracowników obu płci, może dać również dobroczynny rezultat w zakresie etosu opiekuńczego i może sprzyjać bardziej opiekuńczej i relaksującej atmosferze.

³ Zobacz CPT/Inf (2000) 13, paragrafy 26 - 33.

120. Cały personel, w tym osoby pełniące obowiązki opiekuńcze, które są w bezpośrednim kontakcie z nieletnimi, powinny odbywać szkolenia zawodowe, zarówno przy rozpoczęciu pracy jak i szkolenia ustawiczne. Powinni też korzystać z odpowiedniego zewnętrznego wsparcia i nadzoru nad wykonywaniem przez nich obowiązków. Należy zwrócić szczególną uwagę na szkolenie personelu w zakresie radzenia sobie z incydentami z użyciem przemocy, szczególnie w zakresie werbalnej deeskalacji w celu zredukowania napięcia oraz w zakresie profesjonalnych technik obezwładniających.

121. Obowiązkiem administracji placówek jest podjęcie specjalnych środków ostrożności w celu ochrony nieletnich przed wszelkimi formami nadużyć, w tym seksualnych lub innymi rodzajami wykorzystywania. Personel powinien być wyczulony na oznaki znęcania się (w tym fizycznego i seksualnego, słownego, wymuszania i okradania innych osadzonych) powinien też wiedzieć, w jaki sposób odpowiednio zareagować i przyjąć proaktywną postawę, by zapobiec takim incydentom.

f. kontakt ze światem zewnętrznym

122. Aktywne promowanie dobrego kontaktu ze światem zewnętrznym może być szczególnie korzystne dla nieletnich pozbawionych wolności, z których wielu ma problemy z zachowaniem związane z pozbawieniem emocji lub brakiem umiejętności społecznych. Należy uczynić wszystko, by zapewnić, że wszyscy osadzeni nieletni mają możliwość kontaktowania się ze swoimi rodzinami i innymi osobami od momentu przyjęcia do placówki detencyjnej. Pojęcie rodziny powinno być interpretowane w sposób liberalny, tak, aby obejmowało kontakty z osobami, z którymi nieletni nawiązał relacje porównywalne do rodzinnych, nawet jeśli związek ten nie został sformalizowany. Dla celów integracji społecznej nieletni powinni, jak dalece to możliwe, otrzymywać regularne przepustki (eskortowane lub samodzielne).

123. Nieletni powinni korzystać z prawa do widzeń dłuższych niż godzina tygodniowo, powinni również mieć możliwość przyjmowania wizyt w weekendy. Krótkie widzenia powinny być zasadniczo dozwolone w warunkach otwartych.

CPT zaobserwował, że w niektórych krajach nieletni mają prawo korzystać z długich widzeń bez nadzoru. Z wyjątkiem przypadków, gdy nie leży to w najlepszym interesie nieletniego, takie podejście jest szczególnie mile widziane w celu promowania życia rodzinnego nieletnich i jego bliskich krewnych oraz reintegracji nieletnich ze społeczeństwem.

124. Wszyscy nieletni, w tym tymczasowo aresztowani, powinni mieć częsty dostęp do telefonu i możliwość korzystania ze swojego prawa do korespondencji w każdym czasie. Jeśli istnieją względy bezpieczeństwa, to w szczególności rozmowy telefoniczne i korespondencja mogą być monitorowane, a wyjątkowo zakazane. Każda taka decyzja powinna opierać się na uzasadnionym ryzyku zmywy lub innej nielegalnej działalności i być w mocy na czas określony.

W niektórych placówkach odwiedzonych przez CPT, nieletni mogą komunikować się z członkami rodziny regularnie, korzystając z bezpłatnych usług Voice over Internet Protocol (VoIP). Takie praktyki są mile widziane; jednakże nie powinny być one uważane za substytut widzeń.

125. Informacje o przeniesieniu, zwolnieniu, sankcjach dyscyplinarnych oraz środkach ochronnych i bezpieczeństwa zastosowanych wobec nieletniego, jak również wiadomości dotyczące choroby, uszkodzenia ciała, bądź śmierci powinny być bez zwłoki przekazane rodzicom lub opiekunom prawnym nieletniego, którego dotyczą.

g. dyscyplina i bezpieczeństwo

126. Rozwiązywanie konfliktów w sposób naprawczy powinno mieć priorytetowe znaczenie wobec stosowania formalnych procedur dyscyplinarnych i sankcji. Sankcje dyscyplinarne, jeżeli są stosowane, powinny być regulowane zasadą proporcjonalności i nakładane zgodnie z właściwymi formalnymi przepisami i procedurami i nie przyjmować formy nieoficjalnego karania. Jakakolwiek forma zbiorowego karania jest nieakceptowalna.

W wielu placówkach wizytowanych przez CPT, nie było rzadkością stosowanie przez pracowników tzw. „pedagogicznego klapsa” lub innych form fizycznego karcenia nieletnich, którzy źle się zachowywali. W tym względzie CPT przypomina, że karanie cielesne może stanowić niewłaściwe traktowanie i musi być surowo zabronione.

127. CPT pragnie podkreślić, że zabranianie lub ograniczanie nieletnim kontaktu ze światem zewnętrznym nigdy nie powinno być stosowane, jako środek dyscyplinarny; chyba że przewinienie dyscyplinarne jest związane z takim kontaktem.

128. Jakakolwiek forma izolacji nieletnich, to środek, który może zagrozić ich dobru fizycznemu i/lub psychicznemu i dlatego też powinien być stosowany jedynie, jako środek ostateczny.

W opinii CPT, izolacja, jako środek dyscyplinarny powinna być nakładana na bardzo krótki czas i w żadnych okolicznościach nie może trwać dłużej niż trzy dni. Za każdym razem, gdy nieletni są poddawani temu środkowi, powinni mieć zapewnione wsparcie socjo-edukacyjne i odpowiedni kontakt z drugim człowiekiem. Natychmiast po umieszczeniu nieletniego w izolacji powinien go odwiedzić członek personelu opieki zdrowotnej, a następnie wizyty te powinny być powtarzane przynajmniej raz dziennie i powinno się zapewnić osadzonemu/nej szybką pomoc medyczną i leczenie.⁴

129. Jeśli chodzi o izolację w celu ochrony lub w celach zapobiegawczych, CPT uznaje, że taki środek może, w skrajnie rzadkich przypadkach, być konieczny w celu ochrony szczególnie narażonych nieletnich lub też zapobieżenia poważnemu zagrożeniu bezpieczeństwa innych, czy bezpieczeństwa placówki, gdy nie można znaleźć absolutnie żadnego innego rozwiązania. Każdorazowo decyzja o zastosowaniu takiego środka powinna być podejmowana przez kompetentny organ, w oparciu o jasną procedurę określającą charakter odosobnienia, czas jego trwania, podstawy, na jakich może zostać nałożone, należy też zapewnić proces regularnej kontroli, jak również możliwość odwołania się przez nieletniego od decyzji do niezależnego organu zewnętrznego. Nieletnim zawsze powinno się zapewnić odpowiedni kontakt z ludźmi i możliwość korzystania z codziennych wizyt członka personelu opieki zdrowotnej.

Podobnie, umieszczanie brutalnych i/lub nadmiernie pobudzonych nieletnich w pomieszczeniu uspokajającym powinno być środkiem wysoce wyjątkowym. Uciekanie się do takiego środka nie powinno trwać dłużej niż kilka godzin i nigdy nie powinno być stosowane, jako kara nieformalna. W tym kontekście nie należy nigdy stosować mechanicznego unieruchomienia. Każde umieszczenie nieletniego w pomieszczeniu uspokajającym powinno być natychmiast

⁴ Notatka [Sekretariatu CPT; z 2017 r.]:

W ostatnich latach CPT zaobserwował rosnący trend na poziomie międzynarodowym do promowania zniesienia izolacji, jako sankcji dyscyplinarnej w odniesieniu do nieletnich. Komitet całkowicie popiera to podejście. Odniesienie w tym względzie znajduje się w Regule 45 (2) Wzorcowych reguł minimalnych Organizacji Narodów Zjednoczonych dotyczących postępowania z więźniami (Reguły Mandeli, 2015 r.). By uzyskać więcej informacji na ten temat, zobacz, np. raporty CPT z wizyty we Francji, z 2015 r. ([CPT/Inf\(2017\)7](#), paragraf 95), z wizyty w Niemczech z 2015 r. ([CPT/Inf\(2017\)13](#), paragraf 70) i z wizyty na Łotwie z 2016 r. ([CPT/Inf\(2017\)16](#), paragraf 96).

zgłaszane lekarzowi w celu umożliwienia zaspokojenia potrzeb z zakresu opieki zdrowotnej danego nieletniego. Dodatkowo każde takie umieszczenie powinno być dokumentowane w centralnym rejestrze, jak również w indywidualnej dokumentacji nieletniego.

h. informacja o prawach

130. Przy przyjmowaniu do placówki wszyscy nieletni powinni otrzymywać kopię obowiązujących zasad dotyczących dnia codziennego w instytucji oraz opis ich praw i obowiązków na piśmie przedstawionych w języku i w sposób, jaki są w stanie zrozumieć. Nieletni powinni również otrzymywać informację na temat tego, w jaki sposób można złożyć skargę, w tym dane kontaktowe właściwych organów przyjmujących skargi, jak również dane adresowe podmiotów udzielających pomocy prawnej.

Nieletnim, którzy nie potrafią czytać i pisać, bądź też nie są w stanie zrozumieć języka pisanego, powyższa informacja powinna zostać przekazana w sposób umożliwiający im pełne zrozumienie.

i. skargi i procedury kontrolne

131. Skuteczne procedury skargowe i kontrolne to podstawowe gwarancje przed złym traktowaniem we wszystkich miejscach pozbawienia wolności, w tym w placówkach dla nieletnich.

Nieletni (jak również ich rodzice, czy przedstawiciele prawni) powinni mieć możliwość złożenia skargi w ramach systemu administracyjnego placówki i powinni być uprawnieni do kierowania skarg – na zasadzie poufności – do niezależnego organu. Procedury skargowe powinny być proste, skuteczne i przyjazne dziecku, w szczególności jeśli chodzi o język. Nieletni (jak również ich rodzice, czy przedstawiciele prawni) powinni być uprawnieni do ubiegania się o pomoc prawną dotyczącą skarg oraz do korzystania z bezpłatnej pomocy prawnej, gdy interes wymiaru sprawiedliwości tego wymaga.

132. CPT przykłada również szczególną wagę do regularnego wizytowania wszystkich placówek pozbawienia wolności dla nieletnich przez niezależny organ, taki jak komitet wizytujący, sędzia, Rzecznik Praw Dziecka, czy Krajowy Mechanizm Prewencji (ustanowiony na podstawie Protokołu fakultatywnego do Konwencji w sprawie zakazu stosowania tortur oraz innego okrutnego, nieludzkiego lub poniżającego traktowania albo karania – OPCAT) z upoważnieniem do otrzymywania – i jeśli to konieczne, podejmowania działań w sprawach – skarg nieletnich, czy też skarg wniesionych przez ich rodziców, czy przedstawicieli prawnych, do kontrolowania zakwaterowania i placówek oraz do oceny, czy instytucje te działają zgodnie z wymogami prawa krajowego i właściwych standardów międzynarodowych. Członkowie organu kontrolnego powinni być proaktywni i wejść w bezpośredni kontakt z nieletnimi, w tym poprzez przeprowadzanie wywiadów z osadzonymi na osobności.